

УДК 341.9:336.744

ЧАПЛЯН Сергій,

аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРИПТОВАЛЮТ

Досліджено проблему визначення правового статусу криптовалюти у законодавстві України та зарубіжних країн, зумовлену відсутністю належного правового регулювання емісії та обігу криптовалют в Україні та широкою дискусією щодо їх правового статусу у різних країнах світу. Проаналізовано визначення криптовалют, їх правову природу, співвідношення категорій «криптовалюти» та «гроші» і можливість виконання криптовалютами основних функцій грошей.

Ключові слова: криптовалюти, грошові кошти, гроші, біткоїн, блокчейн.

Чаплян С. Правовой статус криптовалют. Исследована проблема соотношения категорий «криптовалюта» и «деньги», обусловленная отсутствием надлежащего правового регулирования эмиссии и оборота криптовалют в Украине и широкой дискуссией относительно их правового статуса в различных странах мира. Проанализировано определение криптовалют, их правовая природа, соотношение категорий «криптовалюты» и «деньги», также возможность выполнения криптовалютами основных функций денег.

Ключевые слова: криптовалюты, денежные средства, деньги, биткоин, блокчейн.

Постановка проблеми. В умовах бурхливого розвитку сучасних технологій, електронної комерції та появи таких новітніх засобів платежу, як криптовалюти, постає проблема їх належної правової кваліфікації, визначення місця у системі розрахунків учасників господарського обороту, а також співвідношення криптовалют з іншими засобами платежу, у першу чергу – з традиційними грошовими коштами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика зумовила чимало досліджень, серед яких варто виділити роботи А. Т. Проценка, Д. С. Вахрушева, С. Б. Вепрева та В. О. Перова [1–3] та ін.

Проте, незважаючи на пильну увагу з боку науковців, стверджувати про доскональне дослідження природи та правової кваліфікації криптовалют зарано, з огляду на багатоваріантність підходів і відсутність усталеної позиції щодо питань, які потребують продовження належного теоретичного опрацювання.

Метою статті є визначення правового статусу криптовалют за законодавством України та зарубіжних країн.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи (діалектичний, аналіз та синтез, дедукція та індукція, абстрагування) і спеціальні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий, тлумачення норм права тощо). Інформаційною базою стали закони та підзаконні акти України та зарубіжних країн, наукові праці за тематикою статті.

Результати дослідження. Криптовалюти, як новітні електронні засоби платежу, на сьогодні не мають свого законодавчого закріплення в Україні, а відтак – і нормативного визначення. Є загальне розуміння, що криптовалюти являють собою одиниці вартості, які зберігаються на електронних пристроях, використовуються як засоби платежу, а транзакції здійснюються за допомогою криптографії. У Верховній Раді України зареєстровано кілька законопроектів щодо обігу криптовалют, які демонструють різні підходи до правової кваліфікації цього інституту. Проект Закону України № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» (далі – законопроект 7183) визначає криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [4]. Визначення криптовалюти у такий спосіб видається не дуже вдалим через зосередження на технічному аспекті, що відсуває на другий план економіко-правовий зміст поняття (з технічної точки зору категорія «програмний код» охоплює досить широке коло об'єктів, більшість з яких взагалі не пов'язані з криптовалютами, включаючи комп'ютерні програми, інформаційні бази даних тощо).

Альтернативний проект Закону України № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (далі – законопроект 7183-1) пропонує визначити криптовалюту як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений у цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку [5].

Не вщухає дискусія серед науковців щодо правової природи криптовалют: їх визначають і як гроші, і як засоби обміну або розрахунку, відмінні від грошей, і як грошові сурогати, і навіть як товари. Дослідження питання, чи правомірно вважати криптовалюти різновидом грошей, видається доцільним почати з аналізу існуючих на даний час дефініцій грошей. Стаття 192 Цивільного кодексу (ЦК) України, хоч і називається «Гроші (грошові кошти)», жодних визначень не містить, зазначаючи лише, що законним платіжним засобом на території України є гривня, а іноземна валюта використовується у випадках і в порядку, встановлених законом [6]. Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013

№ 73 грошові кошти (гроші) – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [7]. Але змісту поняття «гроші» ці норми не розкривають. Інші законодавчі акти також не містять визначення цього поняття, тож заповнювати прогалину доводиться за допомогою теоретичних праць та відповідних словників.

Юридичний словник, виданий в Україні 1983 р., характеризує гроші як особливий товар, що виконує роль загального еквівалента, в якому виражається вартість усіх інших товарів [8, с. 159]. Такий підхід відповідає марксистській концепції грошей, що домінувала в радянські часи, і має наразі величезний вплив на науковців.

Американський словник *Black's Law Dictionary* надає кілька визначень грошей, серед яких: засоби обміну, затверджені урядом, або активи, що можуть бути легко конвертовані у грошові кошти [9, с. 1096].

Сучасний тлумачний словник української мови визначає гроші як металеві і паперові знаки, що є мірою вартості під час купівлі чи продажу [10, с. 217]. В якості визначальної характеристики грошей ця дефініція звертає увагу на їх матеріальну форму, більше того – на матеріал, з якого вони виготовлені.

Якщо з зазначених визначень виділити квінтесенцію, то можна сказати, що гроші є мірою вартості, загальним еквівалентом, універсальним засобом обміну. Ці характеристики чітко кореспондуються з функціями грошей. За теорією К. Маркса їх можна виділити п'ять:

- міра вартості;
- обмін (обіг);
- засіб накопичення (утворення багатства);
- засіб платежу;
- світові гроші [11, с. 140–156].

Сучасні економісти до зазначеного переліку додають інші функції: забезпечення функціонування держави; регулятора споживання; стимуляції науково-технічного прогресу тощо. Але те, що є характерним для сучасного суспільства, може бути абсолютно неприродним для суспільства стародавнього світу чи періоду середньовіччя. Тобто, певні функції грошей починають себе проявляти лише за певних умов, на певному етапі суспільного розвитку. Якщо виділити функції, які внутрішньо (іманентно) притаманні грошам, незалежно від періоду існування чи розвитку суспільства, то такими є здатність бути:

- універсальним засобом розрахунку при обміні;
- універсальним засобом накопичення багатства;
- загальним еквівалентом вартості об'єктів майнових цивільних прав.

На сучасному етапі гроші існують у матеріальній або нематеріальній формі, причому, матеріальна форма у більшості країн представлена банкнотами та монетами. В окремих регіонах гроші досі мають той самий вигляд, що й в епоху неоліту. В Африці у деяких культурах і донині в якості грошей використовуються мушлі каурі. Як пише

В. Тульєв, в наш час у західноафриканського племені бубока за 150 каурі можна придбати сокиру, а за 600 – штуку бавовняної індійської тканини [12, с. 18]. Виступаючи в якості грошей, мушлі каурі для племені бубока так само, як банкноти і монети для мешканців розвинутих країн, є універсальним засобом розрахунку, засобом накопичення і еквівалентом вартості, тобто вони повною мірою виконують основні функції грошей у межах певної суспільної групи на певній території. Це свідчить про те, що гроші можуть мати різну форму і вона не впливає на їх функціональність та можливість виконувати названі основні функції.

Гроші не відразу стали грошима у сучасному розумінні, більш коректно буде навіть сказати – грошима у розумінні жителів сучасних розвинутих країн. Вони не мають усталених або визначальних фізичних властивостей. Чимало об'єктів цивільних прав ми можемо визначити через їх просторові параметри або особливості фізичного тіла (земля, будинки тощо), але не гроші. Еволюція грошових знаків від моменту виникнення і до сьогодні демонструє величезну різноманітність видів грошей, від грошей у вигляді худоби на первісних етапах розвитку суспільства до таких сучасних нематеріальних форм, як безготівкові та електронні гроші.

Криптографія для проведення розрахунків почала використовуватися з 1990 р., але найбільшого поширення набула після появи у 2009 р. платіжної системи «*Bitcoin*». Відтоді криптовалюти набули шаленої популярності на світових ринках. Журнал «Вокруг света» наводить таку статистику: на момент підписання номера у світі нараховувалося 1100 різних криптовалют, які котирувалися на 5875 електронних торговельних майданчиках (біржах), а загальна капіталізація всіх існуючих у світі криптовалют склала трохи менше 175 млрд доларів США, причому – більше половини від цього обсягу займає Bitcoin [13, с. 41].

Криптовалюти на сьогодні – не лише об'єктивна реальність, а й суттєвий економічний фактор. Як уже зазначалося, і в наукових колах, і на рівні урядів різних держав немає єдності щодо того, до якої категорії слід віднести криптовалюти.

Учасники саміту Великої двадцятки, який проходив у Буенос-Айресі 19–20 березня 2018 р., свідомо відійшли у своєму комюніке від використання терміна криптовалюта (*cryptocurrency*), замінивши його на крипто-активи (*crypto-assets*), де прямо підкреслено: крипто-активи не мають ключових атрибутів суверенних валют [14]. На думку учасників саміту, криптовалюта – це не валюта, а актив, тому вони використовують термін «крипто-актив» як більш коректний. Така позиція не є загальноприйнятою навіть усередині самих країн-учасників двадцятки.

На урядовому рівні країни демонструють різні підходи до правової кваліфікації криптовалют. Більше того, навіть усередині цих країн не припиняються дискусії, які часто призводять до різних тлумачень цього інституту відомствами однієї країни. У Сполучених Штатах Америки криптовалюти розглядаються одночасно як аналог грошей,

як власність і як біржові товари, залежно від позиції тієї чи іншої інституції. Особливість США – прецедентна система права, яка дозволяє судам активно брати участь у законодавчому врегулюванні різних питань, не виключаючи й криптовалюти. У серпні 2013 р. суддя Окружного суду Східного округу Техасу Еймос Мезант ухвалив рішення, де зазначив, що, оскільки криптовалюту *Bitcoin* можна використовувати як гроші для оплати за товари або обмінювати на традиційні валюти, як долар США, євро, єна або юань, то *Bitcoin* є валютою або формою грошей [15]. У вересні 2016 р. суддя Окружного суду Південного округу Нью-Йорка Елісон Нетан підтвердила, що біткоіни є грошовими коштами [16]. На противагу цим рішенням суддя Окружного суду Майямі Тереза Пулер зауважила, що *Bitcoin* може мати спільні ознаки з грошима, але має й багато відмінностей, хоча він і може обмінюватися на товари, проте він не є звичайним засобом обміну, його приймають не всі торговці або постачальники послуг. Суддя також звернула увагу на волатильність *Bitcoin*, зазначивши, що з такою мінливістю він має обмежені можливості виступати як цінність. Вона дійшла висновку: цілком очевидно, що *Bitcoin* має пройти ще довгий шлях, поки він стане еквівалентом грошей [17]. Ще одну думку висловив суддя магістрату Х'ю Скотт, відповідно до якої *Bitcoin* подібний до товару або предмета збирання, але не форми валюти [18].

Проблему *Bitcoin* не обійшли увагою федеральні органи США. У лютому 2014 р. тодішня голова Федеральної резервної системи (ФРС) США Джанет Йеллен озвучила офіційну позицію ФРС щодо криптовалют, заявивши, що криптовалюта жодним чином не пересікається з банківською сферою, а тому ФРС не має повноважень з її регулювання [19]. Федеральне бюро розслідувань у своїх офіційних звітах розглядає *Bitcoin* як віртуальну валюту [20]. Подібна ж позиція й у Комісії з фінансових злочинів при Міністерстві фінансів США [21]. Американська державна комісія, що завідує біржовими ф'ючерсами, у вересні 2015 р. прирівняла криптовалюти до біржових товарів [22]. У грудні 2017 р. ця комісія офіційно дозволила розпочати торгівлю ф'ючерсами на *Bitcoin*. Голова комісії Кристофер Джанкарло зауважив, що *Bitcoin* є віртуальною валютою, товаром, з яким комісія ще жодного разу не стикалася [23].

В Європі підходи до криптовалют також не є чимось усталеним чи уніфікованим. У жовтні 2012 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує термін «віртуальні валюти», до яких відносить і *Bitcoin*. Віртуальну валюту ЄЦБ визначив як тип нерегульованих цифрових грошей, який видається і зазвичай контролюється його розробниками, використовується і приймається серед членів певного віртуального співтовариства [24]. Проте вже у жовтні 2016 р. ЄЦБ дійшов висновку, що віртуальні валюти не є ані грошима, ані валютою, а скоріше засобом обміну, але не платежу [25].

Аналогічну термінологію (*virtual currencies*) використовує Європейський суд справедливості у своєму рішенні від 22 жовтня 2015 р. у справі Хедквіст проти Швеції, зазначаючи, що *Bitcoin* є договірним платіжним засобом [26].

У Великій Британії Управління з фінансового регулювання і контролю у 2014 р. заявило, що *Bitcoin* не є валютою та грошима, а тому його обіг фінансовим законодавством Великої Британії не регулюється. Відповідно, *Bitcoin* у Великій Британії до сьогодні вважається «унікальною комбінацією цифр, отриманою в результаті складних математичних розрахунків та алгоритмів» [27].

Федеративна Республіка Німеччина на рівні Федерального міністерства фінансів визначила, що *Bitcoin* не може бути кваліфікований як електронна або іноземна валюта, а більше відповідає поняттю «приватні гроші», за допомогою яких можуть здійснюватися багатосторонні клірингові операції [28]. У лютому 2018 р. Федеральне міністерство фінансів роз'яснило, що віртуальні валюти (криптовалюти, як, наприклад, *Bitcoin*) прирівнюються до законних засобів платежу в тій мірі, в якій вони були прийняті сторонами угоди як альтернативні договірні і прямі засоби оплати, що не слугують іншій цілі, крім використання в якості засобу платежу [29].

Кваліфікацію криптовалют у Китайській Народній Республіці здійснено на рівні Народного банку КНР, який наприкінці 2013 р. повідомив, що *Bitcoin* слід вважати віртуальним товаром, а не валютою. Операції з цими активами для банків було заборонено, але дозволено для фізичних осіб [27]. Влада Китаю негативно ставиться до майнінгу криптовалют через надмірне споживання електроенергії.

Гонконг, який є частиною КНР, але має певні особливості правової системи через історичні чинники, підтримав офіційну позицію КНР. У листопаді 2013 р. керівник Управління грошового обігу Гонконгу Норман Чан заявив, що *Bitcoin* слід вважати віртуальним товаром, обіг якого не відноситься до компетенції грошового регулятора [27].

Уряд Японії у 2017 р. схвалив зміни до Закону про банківську діяльність і офіційно визнав *Bitcoin* засобом платежу [30].

Законодавство Російської Федерації на цей час не визначає ані терміна «криптовалюта», ані його правового статусу, що має наслідком неоднорідні підходи до цих питань з боку державних органів. З листа Федеральної податкової служби № ОА-18-17/1027 від 3 жовтня 2016 р. випливає, що російське законодавство не містить прямої заборони на проведення російськими громадянами операцій з використанням криптовалют, які Федеральна податкова служба кваліфікує як валютні операції [31]. Голова Центрального банку РФ Ельвіра Набіулліна 5 жовтня 2017 р. заявила, що криптовалюти є приватними цифровими грошима, які не слід легалізовувати як законний платіжний засіб [32].

Справжній прорив щодо офіційного визначення статусу криптовалют зробила Республіка Білорусь, президент якої 21 грудня 2017 р.

підписав Декрет № 8 «Про розвиток цифрової економіки», яким легалізував обіг криптовалют на території країни. Згідно з пунктом 4 додатку № 1 до вказаного Декрету криптовалюта визначається як біткоїн або інший цифровий знак (токен), що використовується у міжнародному обороті в якості універсального засобу обміну [33].

З викладеного випливає, що існує досить широкий спектр тлумачень поняття «криптовалюта» офіційними органами різних країн. Але в цій різноманітності вбачається і певна закономірність: в тій чи іншій формі, але криптовалюти все ж таки визнаються засобами обміну, а у деяких випадках – навіть засобами платежу.

В Україні, не дивлячись на відсутність офіційної правової кваліфікації криптовалют та спеціального законодавства з регулювання їх обігу, наразі можна робити певні висновки, виходячи з чинних положень цивільного законодавства. Зокрема, перелік об'єктів цивільних прав визначений у статті 177 ЦК України включає речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [6]. Якщо розглядати криптовалюти з цієї позиції, можна дійти таких висновків. Оскільки криптовалюти не мають матеріальної форми, вони не можуть належати ні до матеріальних благ, ані до речей у розумінні статті 179 ЦК України. Криптовалюти не є майновими правами за визначенням, закріпленим статтею 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [34], навпаки – вони самі є об'єктами майнових прав (права власності тощо). Відсутність ознак майнових прав у криптовалютах підтверджується і судовою практикою [35]. Відповідно, криптовалюти не є майном у розумінні статті 190 ЦК України, тому що не належать ані до речей, ані до майнових прав та обов'язків.

Криптовалюти не належать до послуг, оскільки на відміну від них (стаття 901 ЦК України) не споживаються в процесі їх використання. Криптовалюти можуть кваліфікуватися як результати робіт лише у разі виконання певною особою за замовленням іншої особи певних робіт з видобування криптовалют. Але, як правило, криптовалюти видобуваються майнерами за власною ініціативою, для власних цілей без будь-якого замовлення з боку інших осіб.

Криптовалюти не є нематеріальними благами, до яких глава 15 ЦК України відносить результати інтелектуальної, творчої діяльності; інформацію та особисті немайнові блага. До особистих немайнових благ (життя, здоров'я, честь та гідність тощо) криптовалюти не можна віднести за визначенням. Немає достатніх підстав для кваліфікації криптовалюти як інформації (стаття 200 ЦК України), хоча відомості, що зберігаються всередині платіжної системи є інформацією (відомості про приналежність криптоодиниць, їх кількість, транзакції тощо), але криптоодиниці самі по собі не містять у собі інформації як окремого об'єкта цивільних прав. Що стосується об'єктів інтелектуальної власності,

то з переліку, наведеного у статті 420 ЦК України, певну спорідненість з криптовалютами можуть мати лише комп'ютерні програми, що згідно зі статтею 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [36] являють собою набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах). Криптовалюти з технічної точки зору являють собою програмні коди, але ці коди не призначені для приведення у дію комп'ютерів (на відміну від програмного забезпечення платіжних систем, в яких ці криптовалюти обертаються). Таким чином, криптовалюти наведеному вище визначенню комп'ютерної програми не відповідають.

Чимало прихильників має ідея про подібність криптовалют до бездокументарних цінних паперів, які частина 3 статті 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [37] визначає як облікові записи на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів. Разом з тим, цінні папери (незалежно від форми їх існування, документарної чи бездокументарної) посвідчують грошові або інші майнові права, а також визначають взаємовідносини емітента і власника цінного паперу (статті 194 ЦК України та 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). Криптовалюти не посвідчують жодних майнових прав на будь-яке інше майно, а є цінністю самі по собі. Відчуження криптовалют їх емітентом не зумовлює правового зв'язку між емітентом і подальшими власниками криптовалюти. Тому криптовалюти не можна віднести до цінних паперів.

Криптовалюти не є також електронними грошима, оскільки, згідно з статтею 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [38], електронні гроші можуть бути номіновані лише в гривні, а випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк, натомість криптовалюти не мають прив'язки до жодної валюти і можуть емітуватися будь-якою особою.

Не відповідають криптовалюти повною мірою і законодавчо закріпленому у статті 1 Закону України «Про Національний банк України» [39] визначенню грошових сурогатів, до яких закон відносить будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей. *По-перше*, криптовалюти за своїм змістом не є «документами» (навіть електронними). *По-друге*, чинне законодавство не передбачає існування грошових сурогатів у бездокументарній формі. У 2014 р. Національний банк України заявив, що *Bitcoin* є грошовим сурогатом [40], але вже у серпні 2017 р. виконуючий обов'язки голови НБУ Яків Смолій зауважив, що, на думку фахівців НБУ, *Bitcoin* не відноситься до грошових сурогатів, і так само

не відноситься ані до валют, ані до валютних цінностей чи електронних грошей. Він взагалі визнав неспроможність НБУ надати правову кваліфікацію *Bitcoin* [41]. Таким чином, офіційна позиція щодо правової кваліфікації криптовалют в Україні відсутня.

Якщо повернутися до змісту вже згадуваних законопроектів щодо врегулювання обігу криптовалют, то зі змісту законопроекту 7183 вбачається, що його автори кваліфікують криптовалюту як товар, але при цьому в якості регулятора визначають НБУ [4], що опосередковано все ж таки вказує на грошову природу криптовалют, оскільки НБУ є регулятором саме грошово-кредитного ринку. Законопроект 7183-1, зі свого боку, кваліфікує криптовалюту як фінансовий актив, вимір вартості, засіб обміну, збереження вартості, а також як одиницю обліку [5], по суті дублюючи основні функції грошей. До ключових ознак криптовалют розробники законопроекту 7183-1 відносять їх децентралізованість, а також наявність криптографічного захисту обліку. Щодо останнього, то саме на цьому акцентується увага, і це навіть відбилося у назві самого поняття – «криптовалюта». Проте ця обставина якраз не є визначальною для дослідження правової природи криптовалюти. Поява криптовалюти стала можливою завдяки криптографії і принцип обігу криптовалют заснований на технології блокчейн, проте зазначені аспекти – технічна сторона питання. Криптографія – лише механізм, але не суть; механізм, який не має жодного відношення ані до правової природи, ані до юридичного статусу криптовалют. Криптографія досить давно почала використовуватися для шифрування інформації, і криптовалюти в цьому питанні лише побічний продукт. Та ж сама технологія блокчейн застосовується у багатьох інших сферах, наприклад, у державних реєстрах, приклад чого – Державний земельний кадастр України [42]. Більше того, у грудні 2017 р. НБУ заявив про можливість емісії е-гривні, в основу якої буде покладена технологія блокчейн [43], причому цілком зрозуміло, що за термінологією обох вищеназваних законопроектів е-гривня не підпадатиме під ознаки криптовалюти, хоча б при її створенні і використовувалися криптографія та технологія блокчейн, оскільки однією з основних ознак криптовалют зразка *Bitcoin* є децентралізованість і відсутність єдиного емітента.

Чи є децентралізовані криптовалюти грошима? З точки зору вітчизняного законодавства – однозначно, ні. Для визнання криптовалют грошима необхідне відповідне рішення парламенту, на яке навряд чи варто розраховувати, оскільки, як побоюються економісти, таке визнання може підірвати основи національної грошово-кредитної політики. Проте науковці досліджують суть явища, яка не вичерпується офіційним визнанням чи невизнанням.

Функції, притаманні традиційним грошам, властиві також криптовалютам. Останні цілком здатні виступати універсальним засобом обміну та розрахунку. Криптовалютами цілком можливо оплачувати товари/роботи/послуги, і фундаментальних перешкод у цьому їх використанні

не вбачається (зрозуміло, що можливість заборони криптовалют на законодавчому рівні ми не розглядаємо). У вересні 2017 р. в Україні зареєстрована перша угода з придбання нерухомого майна за криптовалюту [44], яка засвідчила можливість криптовалютних розрахунків.

Гроші не є річчю як такою, не мають власної споживчої вартості, а є лише мірою вартості інших речей – звертає увагу К. Т. Трофимов. Якщо споживання речі полягає у використанні її природних властивостей за призначенням, то «споживання» грошей полягає у використанні їх соціально-економічних функцій, бо використання грошей відбувається лише у відношенні їх обміну на що-небудь [45, с. 134].

Доцільно зробити уточнення: на сучасному етапі людство майже не використовує товарні або повноцінні гроші, які, крім виконання функцій грошей, мають ще й власну споживчу вартість, адекватну ціні товару, що використовується в якості грошей. Гроші у вигляді банкнот та монет власної субстанціональної вартості не мають, тому їх ще називають неповноцінними грошима. Такі гроші самі по собі не можуть задовольнити людські потреби інакше, аніж у якості засобів обміну, і за відсутності можливостей для обміну втрачають свою цінність.

Якщо порівняти з криптовалютами, неважко переконатися, що криптовалюти аналогічно не пристосовані для будь-якого іншого використання, ніж в якості засобів обміну. На це звернув увагу Європейський суд справедливості у згаданій справі Хедквіст проти Швеції, зауваживши, що віртуальна валюта Bitcoin не має іншої мети, крім тієї, що вона використовується для оплати і приймається деякими операторами [26].

Як і традиційні грошові кошти, криптовалюти можуть виступати в якості засобу накопичення, що передбачає можливість їх реального використання в майбутньому. Попри те, що висока волатильність криптовалют робить їх достатньо ризикованим засобом накопичення, принципово така можливість не виключається.

Що стосується функції міри вартості, то вважається, що вона полягає у визначенні вартості всіх товарів шляхом встановлення цін на них у певних грошових одиницях. Ця функція має своє нормативне закріплення. У статті 189 Господарського кодексу України [46] зазначено, що ціна є вираженим у грошовій формі еквівалентом одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування.

Гроші природно використовуються для вимірювання вартості різноманітних товарів. А. Т. Проценко, аналізуючи думки науковців з цього питання, підсумовує: вартість, виражена в грошах – це ціна; а при встановленні ціни встановлюється співвідношення вартостей різних товарів (виражених в однакових одиницях), в результаті чого такі товари можуть бути порівняні між собою й обміняні [1, с. 38].

Очевидним є той факт, що вартість товару, роботи чи послуги цілком може бути виражена у криптоодиницях (або токенах, як їх ще називають), тобто в даному випадку криптовалюти цілком еквівалентні традиційним грошовим одиницям.

Не можна обійти увагою також форму існування криптовалют. Якщо матеріальні або готівкові гроші природно відносяться до речей, безготівкові гроші фізично є записами в банківських рахунках, то криптовалюти являють собою програмний код. В одному з небагатьох на даний момент судових рішень, що стосуються обігу *Bitcoin* в Україні, а саме в ухвалі Апеляційного суду м. Києва від 12 жовтня 2016 р. у справі № 753/599/16-ц, зазначено, що *Bitcoin* не є річчю в розумінні ст. 179 ЦК України, не має ознак матеріального світу, не є продукцією, не є майновими правами [47]. Таке враження, що криптовалюта не дуже вписується у категорії чинного цивільного законодавства. У згаданій судовій справі суд першої інстанції – Дарницький районний суд м. Києва – в рішенні від 24.03.2016 використав у відношенні *Bitcoin* досить несподіваний термін – «віртуальні речі» [35], хоч українське законодавство такого поняття не використовує і не визначає.

Немає принципового значення, чи є криптовалюта товаром (згадаймо формулу К. Маркса: гроші – універсальний товар), фінансовим активом, або може бути кваліфікована у інший спосіб. Головне, що криптовалюта може використовуватися, і подекуди використовується саме як гроші. Протягом історії людства в якості грошей виступали інколи дуже несподівані речі і навіть людські істоти. Д. Везерфорд наводить приклад давньої Ірландії, де дівчата-рабині були мірою вартості таких речей, як корови, судна чи будинки (історія знає інші подібні випадки) [48, с. 30]. Незалежно від того, що саме використовувалося в якості грошей, зміст залишався тим самим: якщо певний об'єкт у певний момент часу і на певній території є одночасно універсальним засобом обміну, накопичення та мірою вартості – в даному місці і в даний час він може бути визначений як гроші. Якщо стародавній торговець придбавав чи продавав худобу як товар, що мав власну споживачу вартість, то це був звичайний товар для споживання і не більше. Якщо ж худоба передавалася як засіб обміну, набувалася з метою подальшого обміну – вона набувала якостей грошей.

Зрозумілою і простою виглядає формула, що використовується економістами: все, що виступає в якості грошей, є гроші [45, с. 133]. К. Т. Трофимов уточнює це формулювання. На його думку, грошима є все, що визнається грошима. При цьому він пояснює: якщо з точки зору економіки грошима є все те, що визнається і використовується як гроші, то з точки зору права – лише те, що прямо визнається законом як гроші [45, с. 134]. У певному розумінні такий підхід є «компромісним»: об'єкти, що за своєю правовою природою слід віднести до грошей, можна офіційно грошима і не визнавати, хоча від цього не зміняться їх природа та внутрішня сутність.

Гроші, як складова цивільно-правового обороту, виникли раніше за державу. Вони існували й існують у спільнотах, що не мають держави (згадаймо племена Африки). Так само гроші абсолютно необов'язково емітуються державними інституціями. У Сполучених Штатах Америки в період з 1837 по 1866 рр. поряд із загальнодержавною грошовою одиницею в обігу можна було нарахувати до 8 тисяч різних грошових одиниць, емітентами яких були федеральні штати, приватні банки, залізниці, магазини і навіть окремі приватні особи [49, с. 341].

Історія свідчить, що гроші можуть існувати без прив'язки до державного апарату, внаслідок самої лише домовленості або угоди певного кола зацікавлених осіб, тобто існування держави як регулятора не обов'язкова умова появи грошових одиниць та існування товарно-грошового обороту. Проте кожна держава в тій чи іншій формі виступає регулятором емісії та обігу грошей. Вона може санкціонувати появу нових грошей, або своїм владним розпорядженням позбавити гроші їхнього статусу, вилучити їх з обороту. Яскравий приклад: в 1948 р. у Німеччині на територіях, що перебували під протекторатом США, Великої Британії та Франції, замість рейхсмарки була введена нова грошова одиниця – німецька марка. Для обміну було відведено лише один день – 21 червня 1948 р. Лише в цей день старі гроші можна було обміняти на нові за курсом 10 до 1 при обсягу не більше 400 рейхсмарок. Ліміт обміну становив не більше 200 рейхсмарок протягом наступних двох місяців. Знецінені рейхсмарки наповнили радянську окупаційну зону, що швидко призвело до їх повної заборони [12, с. 134].

На сучасному етапі саме держава санкціонує використання тих чи інших об'єктів в якості грошей. Варто уточнити: це стосується більшості країн світу, в тому числі України. Тож незважаючи на те, що за своєю природою криптовалюти цілком вписуються в категорію «гроші», офіційно отримати статус грошей вони зможуть лише після відповідного розпорядження уповноваженого державного органу. Але в Україні найближчим часом визнання децентралізованих криптовалют грошима не очікується. Разом з тим, саме лише надання криптовалютам офіційного статусу на рівні закону вже було б значним кроком вперед і дозволило б вивести учасників ринку криптовалют з-під постійної загрози звинувачення у незаконних операціях. Перед вітчизняним законодавцем стоїть непроста задача кваліфікації криптовалют. Враховуючи, з одного боку, грошову природу останніх, а з іншого – необхідність уникнути використання терміна «гроші», компромісним виходом із ситуації виглядає запровадження інституту бездокументарних електронних грошових сурогатів, які виступатимуть законними засобами платежу.

Висновки. Криптовалюти створені з метою їх використання як засобів платежу і за своїми характеристиками цілком здатні виконувати основні функції грошей. В Україні офіційне визнання криптовалют

.....

грошовими коштами потребує відповідного рішення на рівні закону, що на сьогодні є малоймовірним. Найбільш оптимальним наразі видається запровадження інституту бездокументарних електронних грошових сурогатів, який би охоплював в тому числі й криптовалюту.

Подальше дослідження криптовалют науковцями видається надзвичайно перспективним, оскільки швидкі темпи розвитку криптовалютного ринку вимагатимуть належного нормативно-правового регулювання, що неможливо без ґрунтовної теоретичної бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проценко А. Т. Правове регулювання обігу електронних грошей в Україні : дис. ... канд. юрид. наук ; 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право ; Міжрегіональна акад. упр. персоналом. Київ, 2016. 202 с.
2. Вахрушев Д. С. Криптовалюта як феномен современной информационной экономики: проблемы теоретического осмысления. Наукоеведение. 2014. Вып. 5. С. 4–15.
3. Вепрев С. Б., Перов В. А. Криптовалюта: правовые и экономические вызовы. М., 2017. 73 с.
4. Про обіг криптовалют в Україні : Проект Закону України від 06.10.2017 № 7183. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
5. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні : Проект Закону України від 10.10.2017 № 7183-1. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, зі змін. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Юридичний словник ; за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака та ін. Київ, 1983. 872 с.
9. Bryan A. Garner – Black's Law Dictionary, 9-th Edition, 2009. 1943 p.
10. Сучасний тлумачний словник української мови ; за ред. В. В. Дубічинського. Київ : Школа, 2008. 1008 с.
11. Маркс К. Капітал. М. : Изд-во полит. лит., 1969. 907 с.
12. Тульєв В. История денег. М., Эксмо, 2014. 206 с.
13. Зайцев В. Властелин мира. Вокруг света. 2017. № 12. С. 34–64.
14. Communiqué Finance Ministers & Central Bank Governors. 19–20 March. 2018. Buenos Aires, Argentina. URL : https://back-g20.argentina.gob.ar/sites/default/files/media/communique_g20.pdf.
15. Eastern district of Texas. Sherman division. Memorandum opinion regarding the court's subject matter jurisdiction. Securities and Exchange Commission V. Trenderon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust. Case № 4 : 13-cv-416. URL : <https://www.scribd.com/document/158943320/SEC-v-Shavers-August-6>.
16. United States District Court. Southern district of New York. Memorandum & Order. United States of America V. Anthony R. Murgio, et al. Case № 15-cr-769 (AJN). URL : <https://cdn.arstechnica.net/wp-content/uploads/2016/09/murgio-order.pdf>.
17. The State of Florida. Order granting defendant's motion to dismiss the information. Case № F14-2923. URL : <http://www.miamiherald.com/latest-news/article91701087.ece/BINARY/Read%20the%20ruling%20>.
18. Phil Fairbanks. Is bitcoin money? Buffalo judge says no. April 10, 2017. URL : <http://buffalonews.com/2017/04/10/bitcoin-money-something-else>.

19. The Federal Reserve System's semiannual monetary policy report to the Congress. The U.S. Government Printing Office. 27.02.2014. URL : <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-113shrg88746/html/CHRG-113shrg88746.htm>
20. Bitcoin virtual currency: intelligence unique features present, distinct challenges for deterring illicit activity. 24 April. 2012. URL : https://www.wired.com/images_blogs/threatlevel/2012/05/Bitcoin-FBI.
21. National cyber-forensics training alliance CyFIN 2013 Conference. April 16, 2013. URL : <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/20130416>.
22. CFTC Orders Bitcoin Options Trading Platform Operator and its CEO to Cease Illegally Offering Bitcoin Options and to Cease Operating a Facility for Trading or Processing of Swaps without Registering. The U. S. Commodity Futures Trading Commission. 17.09.2015. URL : <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7231-15>.
23. Rob Urban, Benjamin Bain. Bitcoin Heads to Wall Street Whether Regulators Are Ready or Not. December 1. 2017. URL : https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-01/bitcoin-futures-to-start-trading-as-regulators-rush-to-catch-up?cmpid=socialflow-twitter-business&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&utm.
24. European Central Bank. Virtual currency schemes. October. 2012. URL : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en>.
25. Opinion of the European Central Bank CON/2016/49. European Central Bank. 12.10.2016. URL : https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_con_2016_49_f_sign.
26. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015 Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0264>.
27. Лихута В., Каплан А. и др. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса; февраль 2017 г. URL : <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation>.
28. Clinch M. Bitcoin recognized by Germany as «private money». 19 Aug 2013. URL : <https://www.cnbc.com/id/100971898>.
29. Bundesministerium der Finanzen. Betreff «Umsatzsteuerliche Behandlung von Bitcoin und anderen sog. virtuellen Währungen; EuGH-Urteil vom 22. Oktober 2015, C-264/14, Hedqvist». GZ III C 3 - S 7160-b/13/10001; DOK 2018/0163969. 27. Februar 2018. URL : http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Downloads/BMF_Schreiben/Steuerarten/Umsatzsteuer/Umsatzsteuer-Anwendungserlass/2018-02-27-umsatzsteuerliche-behandlung-von-bitcoin-und-anderen-sog-virtuellen-waehrungen.
30. Bitcoin regulation overhaul in Japan. 01 Apr 2017. URL : <https://bravenewcoin.com/news>.
31. О мерах по осуществлению контроля за обращением криптовалют от 03.10.2016 № ОА-18-17/1027. URL : <http://112buh.com/resursy/zakonodatel-stvo/pis-ma/fns/>.
32. Центробанк выступил против легализации криптовалют в России. 05.10.2017. URL : <https://ria.ru/economy/20171005/1506246580.html>.
33. О развитии цифровой экономики. Декрет Президента Республики Беларусь от 21.12.2017 № 8. URL : president.gov.by/uploads/archives/Decret-8.zip.
34. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III, зі змін. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.
35. Рішення Дарницького районного суду м. Києві від 24 березня 2016 р. у справі № 753/599/16-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>.
36. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII, зі змін. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
37. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV, зі змін. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

38. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III, зі змін. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
39. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV, зі змін. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
40. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014. URL : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.
41. Став відомий статус біткоіна в Україні. URL : <http://businessua.com/finance/37663stav-vidomii-status-bitkoina-v-ukraini.html>.
42. Карпусь В. Государственный земельный кадастр Украины перешел на технологию Blockchain. URL : <https://itc.ua/news/gosudarstvennyiy-zemelnyiy-kadastr-ukrainiyi-pereshel-na-tehnologiyu-blockchain>.
43. НБУ рассматривает возможность введения электронной гривни. URL : <http://kontrakty.ua/article/109586>.
44. Карпенко О. В Украине впервые официально продали квартиру за криптовалюту. URL : <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>.
45. Трофимов К. Т. Правовая природа денег. Очерк сравнительного правоведения. Ленинградский юридический журнал. 2007. № 2 (8). С. 130–143.
46. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV; зі змін. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
47. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 12.10.2016 у справі № 753/599/16-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62052778>.
48. Везерфорд Д. История денег: борьба за деньги от песчаника до киберпространства. М. : ТЕРРА–Книжный клуб, 2001. 320 с.
49. Катасонов В. Ю. Смерть денег. Куда ведут мир «хозяева денег». Метаморфозы долгового капитализма. М., Книжный мир. 2016. 382 с.
50. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. URL : <http://www.allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2249.html>.
51. Поппер Н. Цифровое золото. М. – СПб. – Киев : Диалектика, 2016. 368 с.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2018.

Chaplan S. Legal status of cryptocurrency.

Background. *In terms of rapid development of modern technologies, e-commerce and the emergence of such newest means of payment as cryptocurrency, there is a problem of proper legal qualification of the latter, the definition of their place in the system of calculations of participants in economic turnover, as well as the ratio of cryptocurrency with other means of payment, primarily, with traditional cash.*

The analysis of recent researches and publications. *This problem has led to a lot of research, but, despite the close attention of scholars, it is too early to argue for a thorough study of the nature and legal qualifications of cryptocurrency, taking into account the multichoice of approaches and the absence of a firm stand on issues that require the continuation of theoretical study.*

The aim of the article is definition of the legal status of cryptocurrency according to the legislation of Ukraine and foreign countries.

Materials and methods. *General scientific methods (dialectic, analysis and synthesis, deduction and induction, abstraction) and special methods (formal and legal, comparative and law, interpretation of the norms of law, etc.) were methodological basis of the study. The laws and subordinate acts of Ukraine and foreign countries, scientific works on the subject of the article were the information base.*

Results. *At the legislative level, currently there is no special legislation on emissions and circulation of cryptocurrency. The analysis of the Draft Law of Ukraine*

«On the Circulation of Cryptographic Goods in Ukraine» № 7183 and the Draft Law of Ukraine «On Stimulation of the Cryptographic Market and its Derivatives in Ukraine» № 7183-1 which are currently under consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine, testifies to fundamentally different approaches to the legal qualification of cryptocurrency, however, these approaches cannot be considered successful because of the efforts, on the one hand, to regulate the circulation of cryptocurrency with the help of monetary mechanisms, and, on the other hand, to avoid their identification with cash. As shows the analysis of the characteristics of cryptocurrency, the main functions of cash are inherent to them, and the absence of recognition of cryptocurrency as money should be explained, primarily, by public interests of the state.

Conclusion. *For a balance between stated interests and the legal nature of cryptocurrency in Ukraine, the institute of non-documentary electronic money surrogates, which would include cryptocurrency should be introduced.*

Keywords: cryptocurrency, cash, money, bitcoin, blockchain.

REFERENCES

1. Procenko A. T. Pravove reguljuvannja obigu elektronnyh groshej v Ukrai'ni : dys. ... kand. juryd. nauk ; 12.00.07 – administratyvne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo ; Mizhregional'na akad. upr. personalom. Kyi'v, 2016. 202 s.
2. Vahrushev D. S. Kriptoaljuta jak fenomen sovremennoj informacionnoj jekonomiki: problemy teoreticheskogo osmyslenija. Naukovedenie. 2014. Vyp. 5. S. 4–15.
3. Veprev S. B., Perov V. A. Kriptoaljuta: pravovye i jekonomicheskie vyzovy. M., 2017. 73 s.
4. Pro obig kryptoaljuty v Ukrai'ni : Proekt Zakonu Ukrai'ny vid 06.10.2017 № 7183. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
5. Pro stymuljuvannja rynku kryptoaljut ta i'h pohidnyh v Ukrai'ni : Proekt Zakonu Ukrai'ny vid 10.10.2017 № 7183-1. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
6. Cyvil'nyj kodeks Ukrai'ny vid 16.01.2003 № 435-IV, zi zmin. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Pro zatverdzhennja Nacional'nogo polozhennja (standartu) buhgalters'kogo obliku 1 «Zagal'ni vymogy do finansovoi' zvitnosti» : nakaz M-va finansiv Ukrai'ny vid 07.02.2013 № 73. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Jurydychnyj slovnyk ; za red. B. M. Babija, F. G. Burchaka ta in. Kyi'v, 1983. 872 s.
9. Bryan A. Garner – Black's Law Dictionary, 9-th Edition, 2009. 1943 p.
10. Suchasnyj tlumachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy ; za red. V. V. Dubichyns'kogo. Kyi'v : Shkola, 2008. 1008 s.
11. Marks K. Kapital. M. : Izd-vo polit. lit., 1969. 907 s.
12. Tul'ev V. Istorija deneg. M., Jeksmo, 2014. 206 s.
13. Zajcev V. Vlastelin mira. Vokrug sveta. 2017. № 12. S. 34–64.
14. Communiqué Finance Ministers & Central Bank Governors. 19–20 March. 2018. Buenos Aires, Argentina. URL : https://back-g20.argentina.gob.ar/sites/default/files/media/communique_g20.pdf.
15. Eastern district of Texas. Sherman division. Memorandum opinion regarding the court's subject matter jurisdiction. Securities and Exchange Commission V. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust. Case № 4 : 13-cv-416. URL : <https://www.scribd.com/document/158943320/SEC-v-Shavers-August-6>.
16. United States District Court. Southern district of New York. Memorandum & Order. United States of America V. Anthony R. Murgio, et al. Case № 15-cr-769 (AJN). URL : <https://cdn.arstechnica.net/wp-content/uploads/2016/09/murgio-order.pdf>.

17. The State of Florida. Order granting defendant's motion to dismiss the information. Case № F14-2923. URL : <http://www.miamiherald.com/latest-news/article91701087.ece/BINARY/Read%20the%20ruling%20>.
18. Phil Fairbanks. Is bitcoin money? Buffalo judge says no. April 10, 2017. URL : <http://buffalonews.com/2017/04/10/bitcoin-money-something-else>.
19. The Federal Reserve System's semiannual monetary policy report to the Congress. The U.S. Government Printing Office. 27.02.2014. URL : <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-113shrg88746/html/CHRG-113shrg88746.htm>
20. Bitcoin virtual currency: intelligence unique features present, distinct challenges for deterring illicit activity. 24 April. 2012. URL : https://www.wired.com/images_blogs/threatlevel/2012/05/Bitcoin-FBI.
21. National cyber-forensics training alliance CyFIN 2013 Conference. April 16, 2013. URL : <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/20130416>.
22. CFTC Orders Bitcoin Options Trading Platform Operator and its CEO to Cease Illegally Offering Bitcoin Options and to Cease Operating a Facility for Trading or Processing of Swaps without Registering. The U.S. Commodity Futures Trading Commission. 17.09.2015. URL : <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7231-15>.
23. Rob Urban, Benjamin Bain. Bitcoin Heads to Wall Street Whether Regulators Are Ready or Not. December 1. 2017. URL : https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-01/bitcoin-futures-to-start-trading-as-regulators-rush-to-catch-up?cmpid=socialflow-twitter-business&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&utm.
24. European Central Bank. Virtual currency schemes. October. 2012. URL : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en>.
25. Opinion of the European Central Bank CON/2016/49. European Central Bank. 12.10.2016. URL : https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_con_2016_49_f_sign.
26. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015 Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0264>.
27. Lihuta V., Kaplan A. i dr. Pravovoe regulirovanie kriptovaljutnogo biznesa; fevral' 2017 g. URL : <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation>.
28. Clinch M. Bitcoin recognized by Germany as «private money». 19 Aug 2013. URL : <https://www.cnn.com/id/100971898>.
29. Bundesministerium der Finanzen. Betreff «Umsatzsteuerliche Behandlung von Bitcoin und anderen sog. virtuellen Währungen; EuGH-Urteil vom 22. Oktober 2015, C-264/14, Hedqvist». GZ III C 3 - S 7160-b/13/10001; DOK 2018/0163969. 27. Februar 2018. URL : http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Downloads/BMF_Schreiben/Steuerarten/Umsatzsteuer/Umsatzsteuer-Anwendungserlass/2018-02-27-umsatzsteuerliche-behandlung-von-bitcoin-und-anderen-sog-virtuellen-waehrungen.
30. Bitcoin regulation overhaul in Japan. 01 Apr 2017. URL : <https://bravenewcoin.com/news>.
31. O merah po osushhestvleniju kontrolja za obrashheniem kriptovaljut ot 03.10.2016 № OA-18-17/1027. URL : <http://112buh.com/resursy/zakonodatel-stvo/pis-ma/fns/>.
32. Centrobank vystupil protiv legalizacii kriptovaljut v Rossii. 05.10.2017. URL : <https://ria.ru/economy/20171005/1506246580.html>.
33. O razvitii cifrovoj jekonomiki. Dekret Prezidenta Respubliki Belarus' ot 21.12.2017 № 8. URL : president.gov.by/uploads/archives/Decret-8.zip.
34. Pro ocinku majna, majnovyh prav ta profesijnu ocinochnu dijat'nist' v Ukrai'ni : Zakon Ukrai'ny vid 12.07.2001 № 2658-III, zi zmin. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.
35. Rishennja Darnyc'kogo rajonnogo sudu m. Kyjevi vid 24 bereznja 2016 r. u spravi № 753/599/16-c. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>.

36. Pro avtors'ke pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrai'ny vid 23.12.1993 № 3792-XII, zi zmin. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
37. Pro cinni papery ta fondovyj rynok : Zakon Ukrai'ny vid 23.02.2006 № 3480-IV, zi zmin. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
38. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukrai'ni : Zakon Ukrai'ny vid 05.04.2001 № 2346-III, zi zmin. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
39. Pro Nacional'nyj bank Ukrai'ny : Zakon Ukrai'ny vid 20.05.1999 № 679-XIV, zi zmin. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
40. Nacional'nyj bank Ukrai'ny. Oficijne internet-predstavnyctvo. Roz'jasnennja shhodo pravomirnosti vykorystannja v Ukrai'ni «virtual'noi' valjuty/kryptovaljuty» Bitcoin vid 10.11.2014. URL : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.
41. Stav vidomyj status bitkoina v Ukrai'ni. URL : <http://businessua.com/finance/37663stav-vidomii-status-bitkoina-v-ukraini.html>.
42. Karpus' V. Gosudarstvennyj zemel'nyj kadastr Ukrainy pereshel na tehnologiju Blockchain. URL : <https://itc.ua/news/gosudarstvennyiy-zemelnyiy-kadastr-ukrainiyi-pereshel-na-tehnologiyu-blockchain>.
43. NBU rassmatrivaet vozmozhnost' vvedenija jelektronnoj grivni. URL : <http://kontrakty.ua/article/109586>.
44. Karpenko O. V Ukraine vperve oficial'no prodali kvartiru za kryptovaljutu. URL : <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>.
45. Trofimov K. T. Pravovaja priroda deneg. Ocherk sravnitel'nogo pravovedenija. Leningradskij juridicheskij zhurnal. 2007. № 2 (8). S. 130–143.
46. Gospodars'kyj kodeks Ukrai'ny vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV; zi zmin. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
47. Uhvala Apeljacijnogo sudu m. Kyjeva vid 12.10.2016 u spravi № 753/599/16-c. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62052778>.
48. Vezerford D. Istorija deneg: bor'ba za den'gi ot peschanika do kiber-prostranstva. M. : TERRA–Knizhnyj klub, 2001. 320 s.
49. Katasonov V. Ju. Smert' deneg. Kuda vedut mir «hozjaeva deneg». Metamorfozy dolgovogo kapitalizma. M., Knizhnyj mir. 2016. 382 s.
50. Lapach V. A. Sistema ob'ektov grazhdanskih prav: teorija i sudebnaja praktika. URL : <http://www.allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2249.html>.
51. Popper N. Cifrovoe zoloto. M. – SPb. – Kiev : Dialektika, 2016. 368 s.